

ACADEMIA DOMNEASCĂ DE LA SF. SAVA ÎN PERIOADA 1716—1775

de prof. univ. I. IONAȘCU

După uciderea de către Poarta Otomană a domnitorilor C. Brîncoveanu (1714) și Ștefan Cantacuzino (1716), și instaurarea regimului fanariot care a însemnat intensificarea atât a exploatarei feudale cât și a celei turcești prin domnitorii fanarioți, activitatea Academiei bucureștene de la Sf. Sava s-a desfășurat în ritm neregulat, cu faze de avînt și de stagnare. Faza de avînt din vremea celor doi din urmă domni pămînteni se continuă cu toate condițiile istorice nefavorabile (războiul turco-habsburgic încheiat prin răpirea Olteniei de către austrieci (1718) în domnia lui Nicolae Mavrocordat (1716,¹) 1719—1730), distins intelectual și pasionat colecționar de cărți și manuscrise rare, constituind renumita bibliotecă²) de la mănăstirea sa Văcărești, imitație arhitectonică a Hurezului brîncovenesc. Deși exista Academia de la Sf. Sava, totuși el a înființat — cum pare a rezulta din izvoare — o a doua școală grecească la Văcărești („Școala Văcăreștilor“) ³). Izvoarele nu demonstrează, cum s-a afir-

¹) Venit în scaun la 30 ian. 1716, fu luat prizonier de un detașament nemțesc la 14 noiembrie și dus la Sibiu, tronul muntean fiind dat de sultan fratelui său Ioan (1716—1719). Nicolae revine domn a doua oară în aprilie 1719, după moartea de ciumă a lui Ioan Mavrocordat (Mitrofan Gregoraș, *Cronica Țării Românești*: (1714—1716), în D. Russo, *Studii istorice*, II, București, (1939), p. 444. Ioan Mavrocordat a ajutat ca văduva lui Brîncoveanu să revină în țară din exil la începutul anului 1717, încît ea putea să scrie lui Hrisant la 4 martie că țara fusese amenințată să ajungă „c Iliadă de rele“. În iulie 1719 doamna Marica vestea îndurerată aceluiasi patriarh că și fratele ei Pană Negoescu a murit de ciumă ca și Ioan Mavrocordat (Hurmuzaki-Iorga, *Documente grecești*, XIV-2, p. 810—811, 848—849).

²) Catalogul acesteia, alcătuit în iunie 1723, s-a publicat în colecția Hurmuzaki, *Documente grecești*, XIV-3, p. 145—157. Cărțile și manuscrisele sînt rînduite pe trei formate, apar 237 de titluri de cărți în diferite limbi, predominînd greaca și latina. În martie 1727 exista la Iași biblioteca „Academiei“, numărînd 103 titluri de cărți: grecești (35), latinești (41), italiene (8), „leșești“ (16) și slavone (3) (Idem., *vol. XIV-2*, p. 909—912, nr. 887), aceasta din urmă organizată din îndemnul lui Hrisant.

³) Însemnarea pe ms. grec. Hesiod cu data de 2 febr. 1723, că „s-a cercetat de către prea învățatul și prea înțeleptul și prea bunul între studioși d. domnui

mat. Că „de la 1721 școala bucureșteană era bine adăpostită în mănăstirea Văcăreștilor“⁴⁾, căci însemnări făcute chiar de patriarhul Hrisant al Ierusalimului din anul 1728 arată că sînt dintre „cărțile afierosite școalei grecești din București, care se află în... m-rea Sf-Sava, închinată Sfintului Mormînt“⁵⁾. În anii 1740—1741 apar la București cîteva cărți⁶⁾ „în tipografia Școlii Văcăreștilor“, dar una din ele conține prețioasa lămurire: „...și s-au tipărit în m-rea Sfintului Savvei în București, ce iaste închinată Ierusalimului, în tipografia Școlii Văcăreștilor, la anul 1741“⁷⁾

Activitatea culturală a lui N. Mavrocordat a primit un sprijin important din partea lui Hrisant Nottara⁸⁾. Acesta îl îndemnase pe Mavrocordat să întemeieze Academia din Iași, în 1714⁹⁾. Datorită corespondenței dintre acești doi greci culți, cu mari rosturi politice și religioase în Țara Românească, sîntem în măsură să prezentăm cîteva date sigure privind desfășurarea învățămîntului superior bucureștean pînă la 1730.

După moartea lui Sevastos (1702), al doilea director, Marcu Porfiropol, a funcționat în vremea lui Constantin Brîncoveanu, a lui Ștefan Cantacuzino, în prima domnie a lui Nicolae Mavrocordat și a lui Ioan Mavrocordat (1716—1719). Ca al doilea dascăl Academia a avut înainte de 1715 pe un Constantin dascălul, trecut în Moldova în acest an. Prin anii 1709—1716 a putut să facă lecții la Sf. Sava și Ioan Avramie trecut prin universitățile din Italia și numit predicatorul Curții la București de către Brîncoveanu. Avramie este cel care adună acele „Flori poetice“, dedicate de colegi lui Gheorghe Hypomenas, și le publică în 1709 la Ve-

Antonie Stratigos în *Școala de la Văcărești*“ (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV-2, p. 977, nr. 854). Pe un ms. al Iliadei se notează: „Am început în anul 1727, în Școala din Văcărești, în luna lui februarie (Ibidem, p. 909, nr. 886). În prefața cărții grecești a patriarhului Hrisant, *Manual despre superioritatea Ierusalimului și a Sf. Mormînt București*, 1728, autorul vorbind despre N. Mavrocordat arată că a clădit m-rea Văcărești la 3 mile de oraș, și i-a dăruit cărți bisericești și profane: grecești, latinești, greco-latine, arăbești etc. „orînduind ca să fie doi profesori pentru filozofie și matematică acolo“; că a închinat întîi mănăstirea la Sf. Treime, apoi la Sf. Mormînt (Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească*, II, București, 1913, p. 35, nr. 198, p. 189—190, nr. 361, prefața fiind dată după a doua ediție din 1768). Aceasta nu însemnează însă — după cum vom arăta — că Academia de la Sf. Sava fusese mutată din 1721 la Văcărești cum s-a admis.

4) N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 65.

5) C. Litzaica, *Catalogul manuscrisurilor grecești*, București, 1909, p. 183, 273, 279, 328.

6) Acestea sînt: *Întrebări bogoslovești...* de Ianache biv vtori postelnic; *Învățătură bisericească a lui Antim*, ed. II, și *Liturghie* (Bianu-Hodoș, op. cit., p. 54—55 nr. 218, 219 și 220).

7) I. Bianu-Hodoș, *ibidem*, p. 55, nr. 220.

8) Cf. Al. Mavrocordat, *O culegere de scrisori către Hrisant Nottara patriarhul Ierusalimului*, în „Arhiva... din Iași“, VII (1896), p. 488—516. Se arată că Hrisant a publicat la Paris, în 1716 „Introducere în geografie și sferice“, dedicînd-o lui Scarlat Nic. Mavrocordat. În 1704 deveni episcop al Cesareei, iar în februarie 1707 patriarh în locul unchiului său Dositei.

9) St. Bîrsănescu, *Academia domnească din Iași, 1714—1821*, Iași, (1962) p. 34.

neția în grecește ¹⁰⁾. Nu avem temeiuri să admitem că în ianuarie 1716 director la Sf. Sava era Anton Stratigos ¹¹⁾. Desfășurarea războiului turco-austriac a împiedicat funcționarea Academiei domnești, cum rezultă din corespondența dintre Hrisant și mitropolitul Mitrofan, ¹²⁾ acesta din urmă răspunzându-i la 28 ianuarie, „în afacerea școlii“ că el bolnav fiind din august trecut, n-a putut merge la domn și la divan să vorbească ¹³⁾. Partenie Pavlovici, elevul Academiei, ajuns mai târziu episcop în Serbia, pleacă în 1716 din București, probabil fiindcă școala superioară de aici era închisă, să-și continue studiile în Italia (la Veneția, Padova, Bologna etc.) pînă în 1718, cînd revine în Peninsula Balcanică la Kostur, la un dascăl Metodie, care-i dă noțiuni de logică, matematică și filozofie carteziană ¹⁴⁾. Abia la 19 ianuarie 1719 putea să vestească mitropolitul pe Hrisant: „Școala a început și se predă știința matematică, gramatică și filozofică. Iar dascălul este dumnealui Gheorghe din Trapezunt“ ¹⁵⁾, ceea ce înseamnă că Marcu murise. Nici o vorbă de Stratigos ca director, a putut fi însă dascăl al doilea. Însemnarea ultimă dă succintă dar interesanta știre asupra planului de studii, bazat pe gramatică, matematică și științele filozofice, deci continuarea celui din epoca brîncovenească. Gheorghe (Iordache) Hrisogon din Trapezunt, dascălul al doilea din vremea lui Marcu din Cipru, a funcționat ca „mare dascăl al școlii domnești din București“, cum se intitula, 20 de ani. S-a bucurat de favoarea lui Nicolae Mavrocordat a cărui carte în grecește „Despre datorii“ ieși de sub presă „cu îngrijirea și îndreptarea“ lui, în decembrie 1719, în tipografia de la mănăstirea An-

¹⁰⁾ În mai 1715 i se scria din Iași patriarhului Hrisant că Constantin e vrednic să fie al doilea dascăl, dar după un an școlarii din Iași se împotriveau învățăturilor date de el. În mai 1717 dascălul Constantin de la „Academia domnească“ țeseană se plîngea lui Hrisant că școala e în lîncezeală, episcopii nu-i plătesc leafa, fiind nevoit să-și vîndă cărțile și hainele, și încheind cu regretul că a fost trecut aici din Țara Românească, „unde era ca în țara lui“ (Hurmuzaki-Iorga, *Documente grecești*, XIV-1, p. 543, m. 541, 682—84; XIV-2, p. 791—92, nr. 784, 814—15, nr. 806; XIV-3, p. 60—61, nr. 38, 68—69, nr. 43; C. Erbiceanu, *Bibliografia greacă*, București, (1903), p. 75—76.

¹¹⁾ N. Iorga, *Istoria învățămîntului*, p. 60.

¹²⁾ A fost egumen la Cotroceni. În 1708 era mitropolit nominal al Nisei. N. Mavrocordat îl face mitropolit al țării în locul lui Antim, fapt pe care-l vestea lui Hrisant la 29 sept. 1716 (Hurmuzaki-Iorga, *Documente grecești*, XIV-3, p. 124—125, nr. 80).

¹³⁾ Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, p. 128—30, nr. 84, răspuns la scrisoarea din 17 dec.

¹⁴⁾ B. St. Anghelov, *Contemporanii lui Paisie*, vol. II, Sofia, (1964), în bulgară, C. Velichî, recenzie în „Romanoslavica“, XII (1965), p. 370 ș.u. Autobiografia lui Partenie a fost publicată de D. Ruvaraț în revista „Srpski Sion“, an. XV, cărțile XIV—XIX, p. 396—556, Belgrad, 1905.

¹⁵⁾ Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, p. 139—40, nr. 90.

tim¹⁶⁾. Această lucrare a fost tradusă în 1722 de învățatul umanist Ștefan Bergler, din Brașov, chemat de Mavrocordat la București, socotindu-l cu îndreptățire un bun cunosător al limbii grecești, „încît altul asemenea cu el nu se află în toate Academiiile Europei“¹⁷⁾. Au rămas manuscrise grecești relative la activitatea lui didactică, de pildă „Dialogurile lui Platon“, traduse din elină în aplă în 1726,¹⁸⁾ sau „Dialogul lui Lucian“ în 1727¹⁹⁾, alături de altele de caracter religios, cuprinzînd teme retorice, cuvîntări la sărbători principale, pe care elevii Academiei domnești îndrumați de directorul ei, le rosteau în fața domnului țării²⁰⁾, mai ales la Crăciun și Anul nou, cînd profesorii după obicei, prezentau felicitări, împreună cu toți elevii lor în grecește, latinește și românește, iar domnul le distribuia cu mîna largă daruri bănești²¹⁾. Din porunca lui N. Mavrocordat, traducea în mai 1730 în greaca populară, „Pravila sfinților apostoli“²²⁾. Gheorghe din Trapezunt a fost unul din

¹⁶⁾ I. Bianu-Hodoș, *Bibliografia rom. veche*, II, p. 1—2, nr. 178. La versurile de laudă adresate de dascălul Gheorghe se adaugă scrisoarea lui Ierotei al Silistrei (dr. I. Comnen) și versurile doctorului Dimitrie Gheorgulis Notara, desigur un fost elev la Sava, care a tradus din latinește în grecește o Geografie, intitulată „Scurta împărțire a sferei pămîntești“ (C. Daponte, *Catalogul...*, în „Cronicarii greci“ (ed. Erbiceanu, p. 221), și „Filozofia etică“, după Aristotel, în 1717 (C. Litzica, *Catalogul...*, p. 45, ms. 59 (422)). D. Notara adresează laude lui N. Mavrocordat în inscripția grecească de la paraclisul mitropoliei bucureștene (N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I. Buc., (1905), p. 243, nr. 545). A avut soție pe Bălașa, fiica lui Bunea Grădișteanu fost mare vornic. Au avut patru fete căsătorite cu boieri pămînteni. Se pare că el este „doftorul Dimitrie“ de la Colțea, menționat în 1732 și anii următori.

¹⁷⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Doc. grecești*, XIV-2, p. 277, nr. 852, 884—87, nr. 859. Bergler a studiat la colegiul din Brașov, apoi din 1700 la universitatea din Leipzig, unde obține în 1713 diploma de „magister artium“, remarcîndu-se ca un pasionat cercetător al clasicismului greco-latin, un umanist de reputație europeană. Bergler îngrijii printre altele editarea operei monumentale „Bibliotheca Graeca“ inițiată de eruditul J. A. Fabricius și apărută la Hamburg în anii 1705—1728. În 1722, învățatul brașovean se găsea în București fiind în slujba lui N. Mavrocordat. Rămase aici pînă la sfîrșitul vieții, întîmplată în 1738 la București. Ca fost preceptor al fiului lui N. Mavrocordat, Constantin, s-a bucurat de tot sprijinul acestuia (Maria C. Marinescu, *Umanistul Ștefan Bergler (1680—1738). Viața și activitatea sa*, în „Rev. Ist. Rom.“ XI—XII, 1941—1942, București, 1943, p. 163—215).

¹⁸⁾ C. Litzica, *op. cit.*, p. 452, nr. 709 (406), Există și un ms. grec cu teme din Gramatica lui Alex. Mavrocordat predate de profesorul Gheorghe în 1724 (Idem, *ibidem*, p. 72, nr. 131 (545)).

¹⁹⁾ Idem, *ibidem*, p. 416, nr. 680 (208).

²⁰⁾ *Ibidem*, p. 453, nr. 709 (406), însemnarea din 9 iulie 1729, a elevului academiei bucureștene, ieromonahul Dionisie „de la Agrafa din satul Slatina“ (un sud-dunărean). Daponte, fost elevul profesorului Gheorghe, ne informează că acesta alcătuia cuvîntări encomiastice „pe care acolo obișnuiesc școlarii anual a le pronunța la domni“ (*Catalogul istoric*, ed. C. Erbiceanu, Buc. 1898, p. 204).

²¹⁾ C. Daponte, *Ephēmērides daces*, ed. E. Legrand, vol. II, trad. franc., Paris, (1881), p. 416. Un asemenea fapt se petrecea la 27 dec. 1739, domn fiind Constantin Mavrocordat.

²²⁾ *Ibidem*, p. 435, nr. 696 (297). A îngrijit și de tipărirea unei cărțulii, „Slujba Sf. Stelian“ (Rîmnic, 1726) (I. Bianu-D. Simonescu, *Bibliografia rom. veche*, IV, Buc., 1944, p. 50, nr. 61).

prietenii cronicarului Afenduli.²³⁾ Din dascălie, din munca de traducător și corector de tipărituri și din darurile acordate de domnii pe care i-a servit, dascălul Iordache a putut să cumpere la 21 decembrie 1725, cu 900 de taleri, de la Barbu Greceanu, unul din elevii anteriori ai Academiei, o parte din moșia Băneasa,²⁴⁾ pe care însă la 1 august 1726 o vinde lui Gligorașco fost mare logofăt, acesta prevalându-se de dreptul de protimisis.²⁵⁾

Războiul ruso-austro-turc (1736—1739) a pricinuit închiderea Academiei, orașul București fu bîntuit de ciumă, ceea ce obligă pe Gheorghe Hrisogon să se refugieze într-un sătuleț de munte, de unde scria în oct. 1738 fostului său elev, levantinul Constantin Daponte, venit în București pe la 1730, acum secretarul lui Constantin Vodă Mavrocordat, că de va mai reveni în București „și voi mai fi profesor de științele libere (care compuneau facultas artium), ca mai în trecut, doresc să te văd că ai terminat ciclul *Științelor enciclopedice* și nu o parte numai a ciclului ori un semiciclu pe jumătate desăvîrșit cuprinzînd studiile, ci tot ciclul începînd de la un știut semn și terminîndu-se tot acolo, cel mai perfect și cel mai extins din formele liniilor dintr-un cerc.”²⁶⁾ Ar fi fost util să arate cît era durată unui ciclu. Revenit la București, bătrînul trapezuntim moare de diabet în 1739.²⁷⁾ epitaful funerar fiind redactat de un alt fost elev. Lazăr Scriba din Trapezunt,²⁸⁾ despre care G. I.

²³⁾ Afenduli clucerul, venit din Terapia pe Bosfor, om de încredere și secretar pentru limba turcă al lui Brîncoveanu, fu trimis de acesta ca reprezentant al său pe lângă pașa din Tighina în 1712, unde a cunoscut pe Carol XII, regele Suediei, despre ale cărui isprăvi a scris „Istoria parțială a celor întîmplate regelui suedez Carol XII” (Hurmuzaki-Kerameus, *Documente grecești*, XIII, p. 45—68, trad. de C. Litzica) pe care la 15 februarie 1713 Brîncoveanu o trimitea lui Hrisant Notara (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV-1, p. 491—92, nr. 406). În decembrie 1713, Afenduli se găsea încă la Tighina, unde îi scria Brîncoveanu (N. Iorga, *Scrisori de familie ale vechilor Brîncoveni*, în An. Acad. Rom., s. III, t. XVI, nr. 10, Buc. 1935, p. 21—22). Învățase românește cum o dovedește frumoasa iscălitură în chirilice pusă în 1709 pe actul de schimb al lui Manolache cuparul (Lambrino, gînerile lui Brîncoveanu) cu mitropolitul Antim (Arh. St. Buc., *Mitropolia*, CCXXIV-4). Prin 1720 s-a căsătorit cu Ilinca, văduva lui Mihai postăvarul, aceasta în aprilie 1725 își face diata, martor fiind și dascălul *Gheorghe Trapezuntul* (Arh. St. Buc., Argeș, pac. LXIX-26). În actul din 1 martie 1727, prin care Vlădilă din Ulești se obligă față de Afenduli fost mare căpitan de margine, să nu mai turbure stăpînirea moșiei Gostile, rămasă de la soție, iarăși iscălește ca martor *Gheorghe Trapezuntul* (Arh. St. Buc., *Mitropolia*, pac. XVII-66).

²⁴⁾ Arh. St. Buc., *Mitropolia*, pac. CCLXXII-9, copie.

²⁵⁾ Idem, *ibid.*, CCLXXII-10.

²⁶⁾ C. Daponte, *Catalogul istoric...*, în „Cronicarii greci” de C. Erbiceanu, p. 216—17.

²⁷⁾ *Ibidem*, p. 220, Dascălul era prieten cu doctorul Depasta, care îl și trata (p. 219). În acest an se încheia și războiul pe care Daponte l-a prezentat într-un prețios jurnal (*Ephémérides daces*, trad. de E. Legrand, vol. II, Paris, 1881).

²⁸⁾ C. Erbiceanu, *Bărbații culti...*, București, 1905, p. 151—52 (nr. 19). Acesta a tradus din limba română în greaca populară, la cererea lui Const. Vodă Mavrocordat din Moldova, în 1734, „Istoria paralelă a domnilor Țării Românești și ai Moldovei” (C. Litzica, op. cit., p. 12—13, nr. 17 (516)).

Zavira și C. Sathas notează că a fost medic și profesor la Academia domnească.²⁹⁾ În afară de Partenie Pavlovici și de Const. Daponte — acesta, autor a multor opere de caracter analitic și teologic — mai sînt de menționat ca elevi ai Trapezuntului : Dionisie Slatiniotul, Clement ieromonah, Atanasie Ioan, ale căror nume se cunosc din manuscrisele pe care le-au copiat.

Urmasul lui Gheorghe Trapezuntul la conducerea Academiei din București a fost — după informația lui Daponte³⁰⁾ — Alexandru din Larissa numit și Turnavitu, care înainte de 1739 funcționase ca dascăl al doilea. Prin anii 1748—1751 iscăleau alături de el pentru primirea lefii și dascălul Teodor, a cărui activitate se va prelungi pînă în deceniul al noulea, și Nicolae ajutor de dascăl.³¹⁾ Printre elevii lui Turnavitu sînt de menționat : Manase Eliad, Grigore mitropolitul și Chesarie al Rîmnicului,³²⁾ Filaret Dimcea³³⁾ (episcop de Rîmnice, apoi mitropolit),

²⁹⁾ C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 168. Autorul prezintă la nr. 68 pe Lazăr Trapezuntul și la nr. 75 pe Lazăr Scriba, precizînd că primul a trăit „pe la 1767”, iar al doilea „a răposat la 1767”. Este firește vorba de una și aceeași persoană. Lista alcătuită de Erbiceanu are serioase lipsuri de informație, de simț critic și de sistematizare, totuși ea a rămas pînă astăzi principala lucrare cu privire la grecii culți care au locuit la noi.

³⁰⁾ C. Daponte, *Catalogul istoric*, p. 221. Pe un ms. de fizică după Coridaleu, un elev notează că a încheiat copiatul în zilele dascălului Alexandru Papa Anastasiu la 7 august 1750, în București (C. Litzica, *Catalogul manuscrisurilor grecești*, p. 48, nr. 67 (707), ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că este aceeași persoană cu Turnavitu.

³¹⁾ Arh. St. Buc., *ms* 139, f. 179—180. În anul 1749, după martie, dascălul Teodor încasa de la mitropolitul Neofit Cretanul, și pentru dascălul *Alex. Turnavitu*, 510 groși (taleri) leașa pe lunile sept. — dec. 1748 și ian. — febr. 1749. La 30 sept. dascălul Alexandru și ipodidascălul *Nicolae* primeau de la mitropolie 200 de groși leașa pe 6 luni (martie-august) „de la cele două școli grecești”, rămîind să mai primească 190 de groși, deci 390 de groși pe 6 luni, în loc de 510 cît primiseră pe 6 luni anterioare. Apare limpede o scădere a lefurilor. Aceeași sumă de 390 de groși o primește dascălul Alexandru la 1 iunie 1750 (pe sept.-dec. 1749 și ian.-febr. 1750) iarăși pentru „cele două școli grecești”. La 10 mai 1751, nefiind prezent dascălul Alexandru, a încasat dascălul Teodor cei 390 de groși pe 6 luni (sept. 1750 — febr. 1751). Dar la 23 decembrie 1751, aceeași sumă de 390 de groși o primea chiar dascălul Alexandru directorul „academiei”, pe lunile martie — august 1751, precizînd iarăși existența a două școli grecești. Cred că este vorba de „academia domnească” la care funcționa Alexandru Turnavitu, și de școala mitropoliei, de grad inferior, asemănătoare cu cele de la episcopii de Rîmnice și Buzău. În aceste socoteli apar și cei doi dascăli *Florea* și *Lupu* de la Sf. Gheorghe Vechi, care își fac adevărurile de primirea banilor în românește, 120 de taleri pentru amîndoi pe 6 luni pe întreg intervalul sept. 1748 — august 1751 După această dată, nu mai cunosc state de plată ale profesorilor pînă la reforma din 1776.

³²⁾ Daponte vorbește de „Grigorie Vlahul conșcolarul meu” (deci elev și al lui Grigorie Hrisogon) și de „Chesarie Vlahul”, numindu-i printre bărbații învățați români (*Catalogul...*, p. 113—114). Sathas arată că Chesarie a fost și profesor, fără a preciza locul și anul ; că știa limbile greacă, latină, franceză și rusă (C. Erbiceanu, *Croniciarii greci*, p. XXVIII).

³³⁾ În testamentul său, după care avem o copie, scrie : „am învățat la Școala Sfetii Sava... învățătura cărții grecești..., apoi am fost dascăl învățînd copiii” și, ulterior, grămătic al cămării” la Scarlat Ghica voevod.

Diamant Petala Vrylos, Ienăchiță Văcărescu³⁴) ș.a. Împrejurările morții lui Turnavitu sînt descrise de Manase Eliad, care în decembrie 1759 fusese numit profesorul al treilea la Sf. Sava,³⁵) precizînd că s-a sfîrșit duminică 25 noiembrie 1761, după ce bolise la mănăstirea Mărgineni de la 22 septembrie, fiind înmormîntat la Sf. Sava „în fundul altarului”.³⁶) Pe la jumătatea sec. XVIII trăia în Țara Românească un alt dascăl din Larissa, anume Gheorghe, care în 1742 își lăsa numele pe un exemplar din „Odiseea” (Cambridge, 1711),³⁷) iar după 10 ani era preceptor la fiul unui boier într-un sat Izvor, învățîndu-l Fizica în opt cărți a lui Aristotel, comentată de Coridaleu³⁸).

Manase Eliad, fostul elev al lui Turnavitu, ia direcția Academiei domnești la moartea acestuia (1761). Din perioada studiilor la Sf. Sava ne-a lăsat un număr de caiete în manuscris, cuprinzînd note la cursurile de gramatică, logică, psihologie, poetică etc.³⁹). Pe un manuscris al său, aflat de Erbiceanu la Iași, se găsesc prețioase informații asupra predării disciplinelor în Academia bucureșteană: ⁴⁰) „1754 mai 30, am început... tratatul de Logică; 1755 iunie 16, am sfîrșit logica; la 19 am început Fizica, împreună cu Reticorica de Coridaleu... La 1756 mai 28, a urmat o mortalitate în București și în aceeași zi am fugit din București la țară și după o lună la Giurgiu și după puțin la Cernavodă. La 1757 ianuarie 13, ne-am întors din fuga noastră în București încetînd boala, și cu începutul lui februarie au început iarăși învățătura. La 1757 aprilie 9, am terminat cele două retorici, a lui Coridaleu în a lui Ermogen și a lui Alex. Mavrocordat Exaporitul, și am început studiul *Despre cer* (cosmologie) al celui prea înțelept domn Teofil Coridaleu, împreună cu restul *Despre cer*, studiîndu-le. La 1757 decembrie 11 am terminat tratatul *Despre cer*, cum și înția carte *Despre suflet*. La 1757 decembrie 15, am în-

³⁴) Născut pe la 1740, Ienăchiță scobora prin Sanda Done, fiica lui Ion Neculce și bunica sa, mama Catrinei St. Văcărescu, din vestitul cronicar moldovean. (Acad. R.S.R., *pac. LXXX-87*, apud N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 366, n. 2) Pe un ms. grec, cuprinzînd comentariile lui T. Coridaleu la Metafizica lui Aristotel, elevul notează „Ex libris Ioannis Vacarescul (C. Litzica, *Catalogul...*, p. 50, nr. 71, (45), care nu poate fi bunicul său, înrudit cu doamna Marica a lui Brîncoveanu. Există și un ms. conținînd istoria bizantină a lui Ducas în greaca populară cu însemnarea că e a lui Ioan Văcărescu vel vistier și s-a scris în oct.-noiemb. 1765 (C. Litzica, *op. cit.*, p. 7—8, nr. 7 (4). Altul al lui Justus Lipsius (Ibid. p. 58, nr. 94 (28). Atanasie Comnen-Ipsilanti arată ca elev al lui Al. Turnavitu și pe Gheorghe (Iordache) Stavracoglu (Hurmuzachi-Papadopol Kerameus, *Documente*, XIII (1914), p. 172).

³⁵) C. Erbiceanu, *Bărbații culți...*, p. 162.

³⁶) Idem, *ibid.*, p. 158—159.

³⁷) N. Iorga, *Relații culturale greco-române, după cărțile bibliotecii din Ploiești*, în „Rev. ist.” V (1919), p. 68—69.

³⁸) C. Litzica, *op. cit.*, p. 49, nr. 68 (49).

³⁹) C. Litzica, *ibid.*, p. 46, 55, 73, 114—15, Ms. de logică îl avea de la Diamant Petala Vrylos, care însemnează că la 14 noiembrie 1748 „am început logica și sfîrșitul ei la 1 august (1749)” (p. 46, ms. 64/47, f. 17 v). Ms. „Despre suflet” aparținuse tot lui Petala, care notează că a sfîrșit de învățat la 22 nov. 1745 în București (p. 48, ms. 66/255). Celelalte manuscrise grecești nu conțin date cronologice.

⁴⁰) C. Erbiceanu, *Bărbații culți...*, 161—62. S-au publicat și în „Revista nouă” (I, 1888, nr. 10, p. 399—400) sub titlul *Un dascăl grec de la 1754—1761*, însă cu unele lipsuri.

ceput *Despre nașteri și nimiciri* a lui Cursula și cartea a doua a tratatului *Despre suflet*... La 1759, la începutul lui decembrie, am fost numit al treilea profesor la școala din București, din Sf. Sava, pe vremea prea înălțatului... domn Io Constantin Mavrocordat, în a cincea domnie a sa în Dacia" (1756 febr. — 1758 aug.).⁴¹⁾

Notele de școlar ale lui Manase Eliad nu conțin decât disciplinele care reveneau dascălului de filozofie, acum Alex. Turnavitu, pe care el le predă în curs de mai mulți ani în ordine succesivă. Începea cu logica, care îi lua cam un an de zile, apoi continua în anul următor cu Fizica, a cărei expunere o alterna cu Retorica, aceasta din urmă încheind-o după un an și două luni, în timp ce fizica era continuată cu Astronomia, făcând în paralele și Psihologia, iar la terminarea Astronomiei, începând cursul *Despre nașterea și pieirea lucrurilor* și continuându-l în alternare cu Psihologia (*Despre suflet*). Însemnările nu par a consemna și încheierea cursurilor superioare pe care elevul le va fi urmat și în primul semestru al anului 1758, numirea lui ca profesor putându-se face în vara acestui an, când mai domnea încă C. Mavrocordat.

În 1760 Manase Eliad alcătuiește câteva versuri grecești la o carte tradusă și tipărită la București.⁴²⁾ După cîteva ani îl aflăm în corespondență cu conducerea companiștilor (negustorilor) greci din Sibiu, unde avea rude⁴³⁾, care dorea să angajeze un dascăl, cerîndu-le să precizeze dacă să fie tînăr, muzicant, laic sau cleric, și ce leafă oferă, căci la București „spoudaioi” (învățați) nu sînt, nici psalți, iar dascălii particulari aici primesc simbrile 150—200 taleri pe an, mîncîncă la masă cu boierul și au de toate⁴⁴⁾, ceea ce este o exagerare, căci în iulie 1757 nota că a luat „pe Nicolacine nepotul preasfințitului al Mirelor să-l învîț pentru 30 de lei pe an”.⁴⁵⁾ Nu avem știri despre dascălul director și Academia bucureșteană în timpul războiului ruso-turc (1769—1774), încheiat prin pacea de la Kuciuc-Kainargi. În acest timp, cînd școala a fost închisă și localul ei ocupat de oști, Manase a mers se pare la studii în Italia de și-a luat doctoratul în medicină. Se poate presupune aceasta, fiindcă în anul 1778, profesorul Manase era cunoscut acum la București „ca iatrofilosof”⁴⁶⁾ titlu pe care nu-l putea obține decât în Occident,

41) Data decembrie 1759 nu corespunde cu domnia lui C. Mavrocordat, ci cu a lui Scarlat Ghica (1758—1761). Este de presupus că autorul a putut uita mai curînd data, decât numele domnului, deci numirea s-a făcut mai înainte, probabil în 1758.

42) Bianu-Hodoș, *Bibliografia...*, II, p. 152, nr. 320.

43) În însemnările lui arată: „La 1757 iulie 15 am dus pe vara mea la Sibiu” (Erbiceanu, *Bărbășii culți...*, p. 162). Aici s-a și căsătorit, cum arată în oct. 1782 Kaunitz (Hurmuzaki, *Documente*, VII, p. 374.).

44) N. Iorga, *Studii și documente*, XII, Buc. 1906, p. 79—80, nr. 142.

45) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 162, La 8 oct. 1757 lua să învețe și pe Anastase nepotul mitropolitului Dristrei (ibidem).

46) T. Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Buc., 1940, p. 128 (se menționează ms. 210 de la Vatopod, cuprinzînd *Elemente de geometrie* după Euclid și Arhimede, predate la Sf. Sava din București de „iatrofilosoful Manasse”).

și se găsea în relații cu arhimandritul argeșean Damaschin,⁴⁷⁾ cunoscut pentru poziția lui antiotomană din vremea războiului.

Un alt profesor de la Sf. Sava în deceniile șapte, opt și nouă este Neofit Căfșocalivitul, care înainte de a veni la București slujise ca dascăl la Școala de la Muntele Athos, cum apare într-o scrisoare din anul 1759⁴⁸⁾, astfel că numai după această dată se stabilește la noi⁴⁹⁾ fiind angajat profesor la Sfântul Sava probabil în 1761, după moartea lui Turnavitu și trecerea lui M. Eliad în postul de director și profesor de filozofie. Acest Neofit, de origine evreu creștinat căruia C. Daponte⁵⁰⁾ și A. Comnen-Ipsilanti⁵¹⁾ îi zic Moraitul (din Moreea), a fost un profund cunoscător al culturii grecești și un valoros dascăl al Academiei bucureștene. Ne-au rămas de la el numeroase manuscrise, traduceri din operele homerice și comentarii teologice. Neofit a atras atenția contemporanilor săi, printre aceștia fiind și elevul său Sulzer, prin întinsele comentarii grecești făcute la o cunoscută operă grecească din sec. XV, „Gramatica lui Teodor“ Gazi, lucrare de erudiție, tipărită de Neofit cu banii săi la București în 1768⁵²⁾, a cărei proximitate îl făcea pe Sulzer să exclaimă: „Acum mă dumiresc eu pentru ce grecii și românii învață la această limbă în curgere de câte 20 de ani“⁵³⁾ și să conchidă malițios asupra rezultatelor obținute de instituția bucureșteană, revoltat fiind că nu reușise să convingă pe Ipsilanti Vodă a înființa la București o facultate de drept pe care s-o conducă el. Aprecierile exagerate ale

47) N. Iorga, *Studii și documente*, XII, p. 100—101, nr. 189 (scrisoarea acestuia din martie 1779 în legătură cu un zapis din 1778 iscălit și de „doctorul Manasi“).

48) N. Camariano, *Catalogul...*, p. 115, ms. 974, nr. 206.

49) C. Erbiceanu (*Bărbați culti...*, p. 160—161) admite că a venit în București „pe la 1749“, și ar fi avut elev pe viitorul domn Grigorie Alex. Ghica, iar T. Bodogae (*op. cit.*, p. 108) subscrie pentru 1750, arătând că la școala din Athos, Neofit a avut coleg pe vestitul învățat Eugenie Vulgaris, dar la p. 125 afirmă că „academia athonită“ e înființată „după 1750“. În realitate, școala de la Athos ia ființă la 1753, când vine profesor de filozofie, din Ianina, E. Vulgaris. Acesta funcționează aici pînă în 1759, cînd călugării, alarmați de pasiunea elevilor pentru filozofia lui Vulgaris, o închid, profesorul Vulgaris trecînd pentru cîțiva ani la școala patriarhiei din Constantinopol, de unde fu silit apoi să se expatrieze din cauza atacurilor adversarilor concepției lui mai avansate. Trecînd prin Țara Românească pe la 1763, se stabilește la Lipsca, unde rămîne pînă la 1772 spre a-și tipări lucrările (D. Russo, *O scrisoare a lui Eugenie Vulgaris...*, extras din „Rev. Ist. Rom.“ I (1931), p. 12). Din o singură persoană, Neofit ierodiaconul Căfșocalivitul, unii au făcut patru: 1) Neofit Căfșocalivitul; 2) N. dascălul; 3) ierodiaconul; 4) N. din Peloponez (cf. V. Papacostea, *Manuscrise grecești din arhive străine relative la istoria românilor*, în „Rev. Arhivelor“, IV (1961), nr. 2, p. 277).

50) C. Daponte, *Catalogul istoric...*, în „Cronicarii greci“, ed. Erbiceanu, p. 137.

51) At. Comnen-Ipsilanti, în Hurmuzaki, *Documente grecești*, XIII (1914), p. 169.

52) C. Erbiceanu, *Bibliografia greacă...*, p. 113; I. Bianu-Hodos, *Bibliografia rom. veche*, II, p. 190—91, nr. 362. Neofit face prefața la „Învățătura ortodoxă“, a lui Meletie Pigas, îndreptată de „învățăutul protosinghel Chesarie“ și tipărită la București în 1769 (Bianu-Hodos, *op. cit.*, p. 193—4).

53) Fr. J. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daziens*, vol. III, Viena, 1782.

acestui a cu constituit din nefericire temeiul atacurilor neîntemeiate ale unor cercetători mai vechi din țara noastră asupra valorii învățămîntului superior din sec. XVIII.

Activitatea didactică a lui Neofit se prelungește și în anii reformei școlare făcute de Alex. Ipsilanti în 1776. Războiul ruso-turc întins în Țara Românească la 1769 l-a obligat pe Neofit să se refugieze în Transilvania, la Brașov, unde rămîne pînă în 1774.⁵⁴⁾

Din însemnările de școlar făcute de Manase Eliad reiese că programul de învățămînt al Academiei domnești este, după o jumătate de veac, tot cel fixat în 1707. În ce privește numărul profesorilor însă, el oscilează de la doi la patru, cum rezultă din cîteva acte domnești. Prima indicație despre salarizarea acestora ne-o oferă așezămîntul lui Mihai vodă Racoviță, din 1 septembrie 1741⁵⁵⁾, în care postul de dascăl principal și director este retribuit cu 360 taleri pe an plus 180 de taleri pentru „mîncare“, deci 540 de taleri, reprezentînd aproape întregul prevederii din 1707. Postul de dascăl al doilea (pentru gramatică) este prevăzut cu 240 de taleri plus 60 de taleri pentru hrană, adică 300 de taleri pe an, întregul remunerației din 1707. Mai apar însă: dascălul al treilea, cu 240 + 60 sau 300 de taleri pe an și „dascălul pentru italienească“ (menționat pentru prima dată) cu 180+60 sau 240 de taleri pe an. În general, se observă o triplare a cuantumului lefilor față de 1707, situație care nu s-a aplicat însă, deoarece în hrisovul lui Grigorie din 17 ianuarie 1749⁵⁶⁾, se vorbește doar de primul și al doilea dascăl cărora li se prevedea numai leafa (360, respectiv 240 de taleri), lipsind plata nutrimîntului. Nu mai figurează al treilea dascăl, nici cel de limba italiană.⁵⁷⁾ Cu doi ani mai înainte și la Iași, Ghica prevedea tot doi dascăli, cel mare elinesc cu 360 lei pe an, al doilea cu numai 120 de lei.⁵⁸⁾ Urmașul în scaun al lui M. Racoviță, învățatul domn fanariot Constantin Mavrocordat, înțelegînd că politica culturală a lui Constantin Brîncoveanu de a trimite fii de boieri la studii în Italia era aceea care putea asigura pregătirea de profesori cu larg orizont cultural, dispuse ca 12 „feciori de boieri“ să meargă „la Veneția pentru învățatură“, printre ei fiind și Răducan Cantacuzino, fratele „Genealogistului“, dar după trei ani, fiind pîrit la Poartă de Mihai Racoviță că și-a trimis la Veneția cu acești bursieri și averea sa, a fost nevoit să-i readucă în țară.⁵⁹⁾ Faptul ilustrează politica retrogradă și brutală a turcilor care

54) C. Litzica, *Catalogul...*, p. 251, nr. 192, ms. grec de polemică religioasă.

55) Arh. St. Buc., ms 139, f. 175.

56) Idem, *Diplomatice*, nr. 21.

57) Din raportul adresat la 20 septembrie 1746, din București, de un călugăr piarist, Congregației de Propaganda Fide din Roma aflăm că exista aici o școală specială de limba latină, deci nici la Academie nu se preda limba latină, și de aceea a încercat să întemeieze o asemenea școală. Adaogă însă că se aflau doi dascăli, un sas și un polon, care dădeau lecții de latină (cf. Fr. Pall, notită în *Rev. ist.*, XXII (1936) p. 260—261; I. Jozsa, *Piaristii și românii pînă la 1918*, Aiud, 1940, p. 69, pe baza acelorasi date furnizate de Pall.

58) V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, I, p. 16—18, hrisov din 25 dec. 1747.

59) Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Buc., 1902, p. 120.

se opuneau ca tineretul să se instruiască în Apus, de unde puteau să-și însușească idei noi, avansate. Constantin Mavrocordat, dornic de progres prin cultura clasică, determină pe mitropolit și boieri ca, la 9 mai 1746, să propună prin anafora domniei a nu mai „înălța la stепенa boieriei, nici a se primi în orînduiala Curții“ pe acei fii de boieri care „nu se vor sili spre învățătură elinească.⁶⁰⁾ Domnitorul stăruia încă din anul precedent să introducă în programul de învățămînt și limba latină, ca tinerii „să poată învăța științele omenеști și dumnezeеști în limba latină și cea grecească vulgară“⁶¹⁾

Constataind că plata lefilor se face de către visteria țării cu mare întârziere (patru-cinci luni), Grigore Ghica Vodă — care se dovedise un activ sprijinitor al învățămîntului grecesc prin reorganizarea școlii din Iași⁶²⁾ hotări prin hrisovul din 17 ianuarie 1749, ca pe viitor salarizarea corpului didactic să se facă din darea preoților din țară, de către mitropolit (acum cărturarul Neofit I Cretanul, fost preceptorul fiilor domnitorului, care primește sarcina strîngerii dării menționate. Prin acest act, învățămîntul superior trece sub tutela directă a bisericii, ceea ce va stînjiני dezvoltarea lui pe calea raționalismului și iluminismului. Dispoziția aceasta fu confirmată de Matei Ghica în octombrie 1752, mitropolit fiind Filaret I⁶³⁾.

Se pare că adunarea dării preoților se făcea greu, profesorii își incasau neregulat lefile, de aceea Constantin Racoviță acceptă la 26 iunie 1763 o nouă formulă : darea anuală a mănăstirii Glavacioc către visteria țării să fie incasată de mitropolit cu obligația ca acesta să asigure plata profesorilor de la Sf. Sava, în modul următor ; dascălului cel mare 40 de taleri lunar, dascălului al doilea 30 de taleri și celui de-al treilea 10 taleri, deci o micșorare pentru „cel mare“, un plus de leafă pentru cel de al doilea și prevederea unui al treilea dascăl retribuit cu aceeași sumă ca și al doilea dascăl de la școala slavo-română de la Sf. Gheorghe Vechi din București⁶⁴⁾. În august 1763, mitropolitul Grigore arenda moșiile Glavaciocului unui călugăr cu 2300 de taleri pe an, pe cinci ani.⁶⁵⁾

Scăderea salariilor a provocat imediat protestul dascălilor, în special a celui principal, care era și director, determinînd pe Const. Vodă Racoviță să-i majoreze leafa de la 30 la 50 de taleri, luînd de la al doilea taleri 10 și de la al treilea, care nu funcționa, alți taleri 10. Măsura nemulțumi pe al doilea dascăl, și domnul următor, Ștefan Racoviță, trebui să dea un nou hrisov, la 30 mai 1764, prin care se sporea și leafa

⁶⁰⁾ Arh. St. Buc., Acte diplomatice, nr. 20 ; publicat cu omisiuni și erori de V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, I, 14. Atribuirea acestui act lui Grigore Ghica este o inadvertență (N. Iorga, *Istoria literaturii române*, ed. II, vol. II, p. 507—508). Este interesant faptul că din 30 de boieri ce subscriu anaforaua numai doi sînt greci.

⁶¹⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 507.

⁶²⁾ N. Iorga, *Istoria învățămîntului*, p. 67—68 ; St. Birsănescu, *Academia domnească*, p. 41—42.

⁶³⁾ Arh. St. Buc., *Diplomatice*, nr. 26.

⁶⁴⁾ *Ibidem*, nr. 34.

⁶⁵⁾ Arh. St. Buc., *Mitropolia București*, pac. CCCXXVI-1.

dascălului al doilea la 40 de taleri, plusul de 10 taleri urmînd să se încaseze din veniturile mănăstirii Antîm din București, cîtorîa mitropolitului cărturar ivirit, trecută de asemenea sub dependența mitropoliei⁶⁶⁾. În anul următor, la 10 iunie, același Ștefan Racoviță trece în seama mitropoliei și mănăstirea Dealul pentru o deplină asigurare a plății simbrilor dascărilor de la Academia Sf. Sava.⁶⁷⁾

Dacă comparăm aceste lefuri cu puterea de cumpărare a banilor din acea vreme, constatăm că erau relativ bune. Manase Eliad arată că în noiembrie 1754 s-a învoit cu bărbierul „cu 5 lei pe an, ca să vie la casa mea să mă bărbierească“, iar în decembrie 1755 cu spălătoreasa „un leu și jumătate pe an“. În martie 1762 plătea bucătăreasa cu un leu pe lună, iar în aprilie a angajat un bucătar „pentru a face bucate și a ne servi pentru 20 de lei pe an și nimic alta.“ La 15 mai 1762 fiul clucerului Const. Zagoreanu începea să ia masa la el pentru trei lei pe lună, iar la 17 mai se invoia cu Hagi Bolețoglu ca fiul acestuia să ia masa la dînsul cu 50 de lei pe an. Pentru un Eustratie cheltuia cu hrana lui doi lei pe două luni sau un leu pe lună.⁶⁸⁾ Aceste lefuri, în schimb, apar sensibil mai mici decît cele din Moldova, fixate în 1766, unde pentru dascălul cel mare de „epistimuri“ (științe) se prevedeau 1500 de lei, pentru cel de al doilea „elinesc“ 600 de lei⁶⁹⁾.

Manase Eliad în scrisoarea adresată companiștilor greci de la Sibiu la 17 februarie 1766, care îl rugaseră să le caute un dascăl, arată că la București un dascăl de casă, avînd doar doi-trei copii, e plătit cu 150—200 taleri pe an⁷⁰⁾.

La 5 octombrie 1767, Alexandru Vodă Ghica, sesizat probabil de vreo jalbă dascălească sau de unii bursieri, poruncește mitropolitului și vornicului cel mare, spătarului și logofătului să cerceteze la Sf. Sava dacă profesorii sint plătiți la vreme, dacă sint vrednici, dispunînd totodată ca „ucenicii“ (bursierii), al căror număr se fixa în 1741 la 10—12,⁷¹⁾ să fie trecuți pentru hrană în seama mănăstirilor, obligîndu-le să dea fiecăruia și cite 20 de taleri pe lună,⁷²⁾ sumă echivalentă cu leafa unui dascăl mediocru. Cum se va fi executat această dispoziție nu se știe, în anul următor, Alexandru nu mai este domn, urmîndu-i Grigore Ghica doar pentru un an. Deși om de inițiativă și cu vederi avansate, cum o va dovedi mai tirziu ca domn al Moldovei, Grigore Ghica n-a avut timp să se gîndească la reorganizarea Academiei din București, pe care o va realiza Alex. Ipsilanti.

După doi ani de la măsura luată de Alexandru Ghica, odată cu începerea războiului, activitatea dascărilor încetează, clădirea fiind ocupată de oștile rusești. Închierea păcii în 1774 a făcut să se restabilească în țările române domniile fanariote, deși boierimea stăruise la Poartă să

⁶⁶⁾ Arh. St. Buc., *Diplomatice*, nr. 36.

⁶⁷⁾ *Ibidem*, nr. 39.

⁶⁸⁾ C. Erbiceanu, *Bărbații culți* .., p. 162.

⁶⁹⁾ V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, IV, p. 51—53.

⁷⁰⁾ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XII, p. 79—80, nr. 142.

⁷¹⁾ Arh. St. Buc., ms. 139, f. 175.

⁷²⁾ *Idem*, *Diplomatice*, nr. 41.

fie numiți domni pămînteni, propunînd în Țara Românească pe Ștefan Pîrșcoveanu ⁷³⁾. O serie de memorii au fost adresate și Rusiei, rugînd-o să preseze pe turci a consimți la „alegerea domnilor noștri în ființa unui pămîntean“, dar dorința nu s-a realizat căci sultanul numi domn pe Alexandru Ipsilanti. În memoriul din 22 iulie 1774, mitropolitul și boierii munteni mai solicitau „să fie slobozi pămîntenii a merge prin *alte țări pentru învățătură*, precum nu erau nici în trecut înainte de epoca fanariotă mărginiți numai în patria lor“ ⁷⁴⁾, aceștia păstrînd încă amintirea poruncii sultanului din 1746 către Constantin Mavrocordat de a rechema pe bursierii români din Veneția.

RÉSUMÉ

Durant la période 1716—1775, l'Académie princière de St. Sava a déployé son activité suivant le plan d'enseignement fixé à l'époque de C. Brincoveanu, se distinguant en tant que directeurs Marcu Porfiropol, Gheorghe Hrisogon de Trapezunt, Alexandre de Larissa et Manasse Eliad. Il est digne mentionner au nombre des professeurs également Néophite Cavsovalivite, qui avait enseigné auparavant à l'école d'Athos et qui était connaisseur à fond de la culture grecque. La base de l'enseignement de l'académie bucarestoise était constituée par la philosophie réaristotélicienne due à l'adaptation de Théophile Corydalée, directeur de la Grande Ecole de Constantinople dans la première moitié du XVII-siècle.

Au nombre des élèves de l'académie à cette époque figurent le poète Ienăchiță Văcărescu, les évêques de valeur Grigore, Chesarie et Filaret, lecteurs assidus des oeuvres des matérialistes et rationalistes français, etc. Là furent attirés tant par le prestige des professeurs que par les avantages matériels offerts par le trésor du prince de nombreux jeunes gens bulgares, serbes, et grecs de l'empire ottoman, dont Partenie Pavlovitch, devenu plus tard évêque de la Serbie, Constantin Daponte, Lazare Scriba, Diamant Petala Vrylos, Manasse Eliad etc.

Mais l'essai de plusieurs princes d'augmenter le nombre des professeurs ainsi que d'introduire l'étude de la langue latine et de la langue italienne n'aboutit point, par suite du manque de fonds, le trésor ne pouvant assurer le traitement régulier ni même des cadres didactiques existants. Cela a déterminé le prince à passer l'académie sous l'administration du métropolitte du pays, lequel devait assumer également le charge d'en assurer le fonctionnement par les fond recueillis par les prêtres. Cette disposition généra l'enseignement, ainsi sous la tutelle de l'église, dans son développement dans la voie du rationalisme et de l'illuminisme. Une réforme en 1776 donnera à l'académie une nouvelle structure et une autre orientation sous l'influence des relations bourgeoises en voie de formation.

⁷³⁾ Dionisie Eclisiarhul, *Cronograful Țării Românești*, ed. A. Papiu Ilarian. În „Tezaur de monumente istorice“, II, București, 1863, f. 165.

⁷⁴⁾ Mihai Cantacuzino Banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Buc., 1902, p. 537—39.